

Opdrachtgever

VWS

Opdrachtnemer

Verwey-Jonker Instituut, Lokaal 15, VU
Amsterdam / M. van der Klein, B.
Noordhuizen, M. Stavenuiter, A.
Verleun, J. van der Veer

Onderzoek

*Kansen voor een inclusieve
arbeidsmarkt : jongeren met een
(arbeids)beperking en de rol van de
gemeente*
Einddatum – 31 maart 2016

Categorie

Interventies/re-integratie-interventies

Kansen voor een inclusieve arbeidsmarkt

jongeren met een (arbeids)beperking en de rol van de gemeente

Conclusie

In deze publicatie wordt het grensvlak tussen Wmo en Participatiewet voor jongeren met een arbeidsbeperking verkend. De vraag was wat gemeenten kunnen leren uit eerdere initiatieven om jongeren met een beperking aan betaalde of onbetaalde arbeid te helpen. Eerst wordt ingegaan mogelijke vormen van samenwerking op het kruispunt van Wmo en Participatiewet. Ook wordt een indicatie gegeven van de omvang van de verwachte nieuwe instroom in gemeenten. Vervolgens worden drie casussen beschreven van initiatieven die al de relatie tussen jongeren met een arbeidsbeperking en Wmo-werkterreinen maken: Woonzorgbrigade De Liemers (Gelderland), Scoren met Jongeren (Alkmaar) en de Klimopbanen (Enschede). Betrokkenen vertellen vanuit hun eigen ervaring over de kansen en mogelijkheden op dit gebied. Afsluitend worden lessen uit de voorbeelden getrokken en worden conclusies geformuleerd met betrekking tot de rol van de gemeenten in de omgang met deze nieuwe voorheen-Wajongers.

Link naar bestand

<http://www.onderzoekwerkeninkomen.nl/rapporten/fiuoe7ar>

Kansen voor een inclusieve arbeidsmarkt

Jongeren met een (arbeids)beperking
en de rol van de gemeente

Essay

Verwey-Jonker Instituut:
Marian van der Klein
Betty Noordhuizen
Monique Stavenuiter
Angela Verleun

Lokaal 15/VU Amsterdam:
Judith van der Veer

Kansen voor een inclusieve arbeidsmarkt

*Jongeren met een (arbeids)bepmerking
en de rol van de gemeente*

Verwey-Jonker Instituut:
Marian van der Klein
Betty Noordhuizen
Monique Stavenuiter
Angela Verleun

Lokaal 15/VU Amsterdam:
Judith van der Veer

Maart 2015

Inhoud

1	Nieuwe kansen voor schoolverlaters met een beperking	5
2	Verbinding tussen Wmo en Participatiewet	11
3	Gelderland: Woonzorgbrigade De Liemers	15
4	Alkmaar: Scoren met Jongeren	26
5	Enschede: Van klimopbanen naar participatiebanen	36
6	Lessen van eerdere initiatieven	45
7	Tot besluit	54
	Literatuur en relevante documentatie	58

1 Nieuwe kansen voor schoolverlaters met een beperking

Jongeren hebben de toekomst, ook jongeren met beperkingen en deze groep vormt een mooi startpunt om de inclusieve arbeidsmarkt trachten te realiseren. Verbindingen tussen de Wmo en de Participatiewet kunnen daarbij helpen. Dit essay is bedoeld als inspiratie voor gemeenteambtenaren en anderen die jongeren met beperkingen een toekomst willen geven, met werk, ondersteuning en waar nodig zorg. We zijn op zoek gegaan naar goede voorbeelden van verbindingen in het sociale domein rond jongeren met een beperking: verbindingen tussen de Wmo en de Participatiewet, ook al voordat die van kracht werd. We zullen deze hier bespreken.

Met de invoering van de Participatiewet hebben gemeenten per 1 januari 2015 de verantwoordelijkheid gekregen voor de instroom van mensen met een arbeidsbeperking die voorheen een Wajong-uitkering zouden hebben gekregen. We duiden hen in dit essay aan met ‘voorheen-Wajongers’. In de praktijk zal deze nieuwe instroom vooral bestaan uit schoolverlaters met een beperking: jongeren tussen de 18 en de 27 jaar.¹

Gemeenten hebben altijd te maken gehad met burgers met beperkingen: als inwoners, kiezers, zorgvragers, en als mensen die aanklopten voor Wmo-voorzieningen en woningaanpassingen (de oude WVG). Ook jongeren met beperkingen zijn altijd

1 De huidige Wajongers behouden hun Wajong-uitkering en blijven vallen onder de verantwoordelijkheid van het UWV.

aanwezig geweest in het lokale. Soms als markante groep in het lokale straatbeeld - bijvoorbeeld in gemeenten die opleiding of intramurale opvang van deze jongeren organiseren - soms als kwetsbare individuen die zoveel mogelijk door hun ouders thuis verzorgd worden.

Maar per 1 januari 2015 is er veel veranderd: de jongeren en de gemeente hebben een andere relatie tot elkaar gekregen. Gemeenten zijn verantwoordelijk geworden voor zowel de Participatiewet als voor de Wmo 2015 (en daarmee voor dagbesteding, begeleiding, beschermd wonen en mantelzorgondersteuning). Dit betekent dat de jongeren (en hun ouders) zowel voor zorg en ondersteuning als voor inkomen en begeleiding naar de arbeidsmarkt met de gemeenten te maken krijgen.

Zorg en ondersteuning verbinden met werk en inkomen

Gemeenten kunnen het vroegere aanbod van ondersteuning in zorg en behandeling ontschotten en inzetten voor ondersteuning bij activering en een traject naar betaald werk. Met de Wmo 2015 en de Participatiewet is het mogelijk om aan zorgvragers en cliënten individueel, integraal maatwerk te leveren. Individueel: de gemeente biedt geen standaardtraject, maar kijkt wat past bij deze cliënt in deze omstandigheden. En integraal: gemeenten krijgen de opdracht niet naar één aspect van het leven van de cliënt te kijken (óf werk en inkomen, óf zorg en ondersteuning), maar om de zorgvraag breed te benaderen. Dit heeft voor de cliënt / zorgvrager het voordeel dat de gemeente geen standaardaanbod doet, maar maatwerk levert.

Zo kan een jongere met een stoornis in het autistisch spectrum nu met Wmo-ondersteuning gemakkelijker geholpen worden bij het opzetten van een eigen bedrijf. Vanaf januari

2015 zijn Zorg en Werk & Inkomen minder gescheiden werelden dan voorheen. De jongere kon vóór 2015 via de Awbz ondersteuning krijgen bij medicijngebruik en omgang met zijn ziekte, maar geen hulp bij het opzetten van een eigen bedrijf. Het UWV zou hem als uitkeringsinstantie wel willen begeleiden naar werk, maar had geen oog voor de benodigde lichte begeleiding met een zorgkarakter.

In de nieuwe opzet van het lokale beleid kunnen Participatiewet en Wmo samen de participatie van een schoolverlater met beperkingen bevorderen en daarmee leiden tot een meer inclusieve lokale samenleving.

Kansen en bedreigingen

Gemeenten kunnen één gesprek voeren met de zorgvrager vanuit een levensbrede benadering. Zorgvragers kunnen dan in een keer worden geholpen met hun thuissituatie, werk, zorg/ondersteuning en bijvoorbeeld contacten in de buurt. Dit lijkt ideaal, maar de middelen van gemeenten zijn beperkt. De decentralisaties gaan gepaard met een forse bezuinigingsdoelstelling op dagbesteding, gesubsidieerde arbeid, SW-bedrijven, en op zorg, begeleiding en ondersteuning. Ook vanuit het oogpunt van efficiency is er een noodzaak voor een integrale aanpak (en bijvoorbeeld een gecombineerde dienst van de gemeente). Bovendien zullen jongeren met een beperking moeten concurreren met andere bijstandsgerechtigden met een afstand tot de arbeidsmarkt, zoals de voormalige Wsw'ers. Ook deze cliënten hebben vaak verstandelijke, fysieke of psychische beperkingen.

Voor dit essay hebben we vertegenwoordigers van organisaties in het veld geïnterviewd (onder andere de Landelijke Cliëntenraad (LCR), Divosa, de Programmaraad van *Samen voor de klant*, Vilans/Movisie). Zij verwachten dat gemeenten zich

in eerste instantie zullen richten op de kleine groep gehandicapten met een grote verdien capaciteit. Gemeenten kunnen die groep immers vrij gemakkelijk toeleiden naar reguliere arbeid. Deze groep zal bestaan uit de kansrijke (deels) arbeidsgeschikte cliënten van de Participatiewet. De vertegenwoordigers in het veld zijn er niet allemaal gerust op dat de nieuwe instroom van ‘voorheen-Wajongers’ voldoende aandacht zal krijgen.

In 2013 hebben werkgevers in het sociaal akkoord afgesproken dat zij 100.000 extra banen gaan creëren voor mensen met een arbeidsbeperking (oplopend tot 2016). De overheid heeft toegezegd tot 2024 nog 25.000 banen extra te creëren. Deze 125.000 arbeidsplaatsen zijn bedoeld voor mensen die niet in staat zijn zelfstandig het wettelijk minimumloon te verdienen. Het gaat daarbij ook om de huidige Wajongers: in totaal ca. 250.000 waarvan nu ruim 50.000 mensen betaald werk doen. Het is de verwachting dat de 125.000 banen niet of nauwelijks gereserveerd zullen worden voor de nieuwe arbeidsbeperkte jongeren die vanaf 2015 bij de gemeenten zullen aankloppen. En al helemaal niet voor die schoolverlaters met beperkingen die een lage verdien capaciteit hebben. De geïnterviewden denken dat in elk geval diegenen met minder dan 50% verdien capaciteit achter het net zullen vissen.

Een inclusieve arbeidsmarkt?

De geïnterviewden geven aan dat het belangrijk is om te voorkomen dat de jongeren met beperkingen door de decentralisaties tussen wal en schip vallen. Zij benadrukken het belang van lokaal beleid voor de onderkant van de arbeidsmarkt (ook voor de deels arbeidsgeschikten). Sommigen vrezen overlast van deze groep wanneer de jongeren niet vakkundig geactiveerd worden. Ze bepleiten een degelijk traject naar

betaald werk: jobcarving, jobcoaches en daarna een aanpak op maat met collega's op de werkvloer.²

De noodzaak van begeleiding vanuit zorg en ondersteuning is voor sommigen evident, voor anderen niet. Maar de geïnterviewden zijn het erover eens dat de nieuwe groep kwetsbare schoolverlaters (met of zonder diploma) niet mag wegzakken in het lokale granieten bestand.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 gaan we in op mogelijke vormen van samenwerking op het kruispunt van Wmo en Participatiewet; we geven ook een indicatie van de omvang van de verwachte nieuwe instroom in gemeenten. In de hoofdstukken 3, 4 en 5 beschrijven we drie casussen van initiatieven die al een verbinding tussen jongeren met een arbeidsbeperking en Wmo-werkterreinen maken. In de casussen vertellen de betrokkenen uit eigen ervaring over de kansen en mogelijkheden van deze verbinding. Daarna trekken we lessen uit de voorbeelden (hoofdstuk 6) en gaan we in de conclusies (hoofdstuk 7) in op de rol van de gemeenten bij deze nieuwe voorheen-Wajongers. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor zowel de Wmo als de Participatiewet. Zij hebben een sleutelrol in het veld en zullen de integrale aanpak vorm moeten geven. Bovendien zijn gemeenten aan zet als opdrachtgever en werkgever om mensen met een beperking in dienst te nemen.

Het Verwey-Jonker Instituut heeft de afgelopen jaren onderzoek gedaan naar de raakvlakken tussen de Wmo en de Wwb en tussen de Wmo en de Wsw (Stavenuiter, Dekker, Bultink en Van der Klein). Nu per 1 januari 2015 de voorheen-

2 Zie bijvoorbeeld een initiatief van CNV Jongeren en Vilans: Harrie© en de spotjes die gefinancierd worden door Instituut GAK: Gezocht: collega's met karakter.

Wajongers onder de Participatiewet vallen willen we met dit boekje de reeks afmaken. Met onze collega's van de Vrije Universiteit Hans Bosselaar en Judith van der Veer (afdeling Bestuurskunde en Politicologie) hebben we het grensvlak tussen Wmo en Participatiewet voor de voorheen-Wajongers verkend. De VU bundelt de expertise betreffende de ontwikkeling naar een gelokaliseerde verzorgingsstaat. De Participatiewet is onderdeel van de drie decentralisaties en van de 'ontschottingsoperaties': van sociale verzekeringen naar sociaal beleid. Wij hopen dat dit essay u inspiratie zal bieden.

2 *Verbinding tussen Wmo en Participatiewet*

Lange tijd heeft de samenleving mensen met een beperking niet inclusief behandeld als het gaat om werk. De evaluatie van de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte voor de terreinen arbeidsmarkt en beroepsopleiding liet in 2009 nog zien dat wie op jonge leeftijd te maken krijgt met een beperking nauwelijks wordt opgeleid voor een arbeidzaam leven (van der Klein et al., 2009). Opname in speciaal onderwijs en speciale zorginstellingen maakten dat jongeren met een beperking eerder cliënt werden in de zorg dan werknemer in het bedrijfsleven.

De laatste paar jaren is die houding van de maatschappij aan het kantelen. Ouders, mensen met beperkingen zelf, scholen, taskforces, commissies, jobcoaches, het kabinet en het UWV zinnen op manieren om in de wereld van werk een meer inclusieve samenleving te bewerkstelligen. ROC's en het ministerie van SZW denken na over het belang van de aansluiting tussen onderwijs en werk ('Boris helpt je aan een baan'). Steeds vaker is de vraag waar je met je beperking terecht kunt in de regionale of lokale arbeidsmarkt. Daarbij is er vaak aandacht voor de beperkte fysieke mobiliteit van mensen met beperkingen.

Ook de gemeenten hebben de komende jaren een sleutelrol in de vormgeving van een inclusieve samenleving. Zij hebben via de uitvoering van de Wwb al ervaring met het naar werk begeleiden van kwetsbare groepen. De invoering van de Participatiewet heeft wel het een en ander veranderd. De voorheen-Wajongers vormen een specifieke groep, die zich -

meer dan bijvoorbeeld kwetsbare minima - op het raakvlak van Participatiewet en Wmo 2015 bevindt. Het is een uitdaging voor de lokale overheid om op dit raakvlak te zorgen voor een goed aanbod, samen met haar partners op het gebied van zorg, begeleiding en de arbeidsmarkt.

Om hoeveel nieuwe instroom gaat het eigenlijk vanaf 1 januari 2015 bij gemeenten? Van de circa 16.000 18-jarigen met een beperking die per jaar in Nederland in de Wajong instromen, zullen er na 2015 naar verwachting nog steeds circa 6.000 in de Wajong-bestanden van het UWV terechtkomen. Zij zijn volledig arbeidsongeschikt en voor deze groep blijft UWV verantwoordelijk. Circa 10.000 jongeren met een arbeidsbeperking kloppen aan bij het Participatieloket van de gemeenten. Op de 400 gemeenten in Nederland zijn dat gemiddeld 25 jongeren met een beperking per gemeente per jaar. Een gemeente als Leiden rekent op een instroom van ongeveer 130 jongeren met een beperking per jaar en Enschede op circa 160. Het gaat om schoolverlaters die voorheen binnen Wsw en Wajong zouden vallen, maar nu bij de gemeente komen. Dit aantal valt misschien in eerste instantie niet op in het totale bestand van de Participatiewet, maar het gaat toch om veel jonge mensen.

Gemeenten aan zet

Zoals gezegd kunnen gemeenten met deze nieuwe instroom iets anders dan het Zorgkantoor (Awbz) en het UWV (Wajong) eerder afzonderlijk konden. Gemeenten kunnen in hun lokale context Wmo en Participatiewet verbinden rondom de specifieke groep van 18-plussers met een beperking. Hieronder bespreken we de mogelijkheden die wij daarbij zien:

- Gemeenten kunnen jongeren een werkervaringsplaats bieden in de gemeentelijke organisatie. Het gaat dan om

een stage of jobcarving in de front- of backoffice van het Wmo-loket of de wijkteams.

- Gemeenten kunnen jongeren betaald, vrijwillig of (onder bepaalde voorwaarden) bij wijze van tegenprestatie inzetten bij ondersteuning aan mensen met een beperking, zodat deze mensen langer thuis kunnen wonen.
- Gemeenten kunnen jongeren betaald, vrijwillig of (onder bepaalde voorwaarden) bij wijze van tegenprestatie inzetten bij het bevorderen van sociale cohesie in wijken en buurten.
- Gemeenten kunnen bij aanbestedingsprocedures in welzijn en zorg wensen opnemen omtrent de inzet en participatie van jongeren met een beperking (social return).
- Gemeenten kunnen de werkzaamheden die jongeren uitvoeren inbedden in het lokale vrijwilligers- en welzijnsbeleid.

In alle gevallen snijdt het mes aan twee kanten. De jongeren doen nieuwe vaardigheden en kennis op en vergroten daarmee hun kansen op (al dan niet betaalde) arbeid, terwijl ze tegelijkertijd hun steentje bijdragen aan de lokale samenleving.

Nog maar weinig projecten op het kruispunt

We hebben niet veel gemeenten gevonden die met deze verbindingen experimenteren. De reden is niet dat de mogelijkheid pas sinds 1 januari 2015 bestaat. We hebben namelijk breed gezocht op verbindingen tussen 2010 en 2015. We rekenden hiertoe ook initiatieven met groepen jongvolwassenen met een beperking in de bijstand die werkzaamheden kregen in het sociale domein. De longlist van initiatieven bestond uiteindelijk uit circa twintig projecten, in de meeste gevallen werkervaringsprojecten.

Voor de volgende drie hoofdstukken hebben we er drie voor u uitgelicht. In de Woonzorgbrigade De Liemers (Gelderland) worden jongeren in een uitkeringssituatie (Wwb of Wajong) opgeleid tot verzorgende. Als onderdeel van de stage geven zij hulp aan zelfstandig wonende ouderen en mensen met een beperking. In het project Scoren met Jongeren in Alkmaar doen jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt werkervaring op bij een sportvereniging, in de vorm van vrijwilligerswerk. In de klimopbanen in Enschede gaan jongeren aan de slag bij maatschappelijke organisaties en verenigingen, als opstap naar betaalde arbeid. We zijn bij deze projecten op bezoek geweest en hebben gesproken met de belangrijkste stakeholders. Onze insteek was steeds:

- Hoe wordt de verbinding tussen Wmo en Participatiewet *avant la lettre* vormgegeven?
- Wat is de rol van de gemeente daarbij?
- Wat zijn de ervaringen van de direct betrokkenen bij deelname aan het project?
- En wat leert deze casus ons over het belang van de verbinding voor jongvolwassenen met een beperking en over deze verbinding in de toekomst?

3 *Gelderland: Woonzorgbrigade De Liemers*

Woonzorgbrigade De Liemers biedt hulp aan zelfstandig wonende ouderen en mensen met een beperking die behoefte hebben aan laagdrempelige ondersteuning in hun dagelijks leven.³ De hulpverleners zijn mensen in een uitkeringssituatie (Wwb of Wajong). Zij voeren de werkzaamheden uit in de vorm van een stage en volgen daarnaast een mbo-opleiding zorghulp niveau 1, die opleidt tot het assisteren van cliënten bij het huishouden en wonen (huishoudelijk en licht verzorgend werk). Door deze manier van werken krijgen ouderen de gewenste ondersteuning en tegelijkertijd krijgen mensen zonder werk de kans om werkervaring op te doen.

Ook op twee andere plekken in Gelderland zijn zorgbrigades: in Druten en West Maas en Waal en in Nijmegen.⁴ Iedere brigade heeft haar eigen werkwijze en partners, maar ze hebben dezelfde doelstelling: zorgen dat mensen met een beperking langer thuis kunnen wonen en zorgen dat mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt hun kans op werk vergroten. Het project is een voorbeeld van een samenwerking op het kruispunt van ondersteuning (Wmo) en werk (Participatiewet), waarbij ook mensen met een Wajong-uitkering betrokken zijn.

Het project Woonzorgbrigade De Liemers is inmiddels twee keer uitgevoerd. Aan de tweede, onlangs afgeronde editie deden vijftien deelnemers mee, waarvan vier bijstandsgerech-

3 De Liemers is een streek in de provincie Gelderland, ten (zuid) oosten van Arnhem; er wonen circa 100.000 mensen.

4 Zie voor meer informatie zorgbrigades.nl

tigden en elf mensen met een Wajong-uitkering. Het traject duurt een jaar. Per week loopt een deelnemer zestien uur stage, verdeeld over meerdere dagen of dagdelen, en er is een onderwijsdag. Het kost circa € 50.000 om een groep van vijftien deelnemers de opleiding en stage te kunnen aanbieden. Dat bedrag wordt grotendeels betaald uit de onkostenvergoeding die de afnemers van de hulp betalen en uit subsidies van de deelnemende organisaties.

In dit hoofdstuk beschrijven we eerst de aanleiding voor het opzetten van de Woonzorgbrigade De Liemers en de initiatiefnemers; vervolgens gaan we in op de werkwijze. We besteden daarbij speciale aandacht aan de ervaringen van de betrokkenen en de lessen die zij hebben geleerd. Tot slot gaan we in op de toekomstige ontwikkelingen.

Aanleiding en initiatiefnemers

Het concept zorgbrigades is in 2010 gestart op initiatief van ZZG Zorggroep met een startsubsidie van de Provincie Gelderland. In 2012 begon de eerste editie in De Liemers, het regionale werkgebied van UWV en de Regionale Sociale Dienst van de gemeenten Duiven, Rijnwaarden, Westervoort en Zevenaar.

De samenstelling van de groep deelnemende organisaties verschilt per editie, maar steeds gaat het om een samenwerking tussen publieke en private organisaties. De tweede keer deden naast UWV en de Regionale Sociale Dienst nog zeven andere organisaties mee: zorgorganisaties Diafaan en ABC zorgcomfort, gemeenschapsvoorziening Kulturhus Westervoort, de gemeente Westervoort, welzijnsorganisatie stichting Mikado, Krachtwerk re-integratie en opleidingsinstelling ROC A12. De twee zorgorganisaties en het Kulturhus Westervoort hebben baangaranties afgegeven voor een deel van de

woonzorgbrigadiers die hun diploma behalen. Zij krijgen een halfjaarcontract voor twintig uur per week.

De mogelijkheid om werkervaring op te doen en de baangaranties zijn voor de Regionale Sociale Dienst en UWV een belangrijke reden om (financieel) te participeren. Als deelnemers na het behalen van hun diploma aan de slag kunnen in een betaalde (deeltijd)baan betekent dat immers uitstroom van uitkeringsgerechtigden.

Een andere aanleiding om het project te starten is de vergrijzing en veranderingen in het zorgbeleid. De medewerkers van de Woonzorgbrigade bieden voorliggende ondersteuning voor mensen van 60 jaar en ouder en mensen met een beperking. De medewerkers voeren geen werkzaamheden uit waarvoor een indicatie kan worden aangevraagd (Wmo of voor 2015 ook Awbz). Een ambtenaar uit Westervoort vertelt: *‘Met het oog op de decentralisatie en als onderdeel van de kanteeling die we doormaken is het belangrijk dat er meer voorliggende voorzieningen komen. De Woonzorgbrigade is een manier om dat te stimuleren.’*

Zorgorganisatie Diafaan heeft een belangrijke rol gespeeld bij de opstart van Woonzorgbrigade De Liemers en levert de projectleider, Cor Berkhout: *‘In eerste instantie werkte ik 32 uur per week voor de Woonzorgbrigade, maar tijdens de tweede editie, toen er ervaring was opgedaan met de werkwijze en de partners minder frequent bijeenkwamen, is dat gehalveerd.’*

Werkwijze

Het UWV (Wajongers) en de Regionale Sociale Dienst (mensen met een Wwb-uitkering) melden de deelnemers van de Woonzorgbrigade aan. Een deelnemer hoeft geen specifieke vooropleiding te hebben. Bij voorkeur zijn deelnemers nog niet

in het bezit van een diploma mbo niveau 1, want daarvoor worden ze tijdens het eenjarige onderwijs- en stagetraject opgeleid. In het functieprofiel van de Woonzorgbrigade staat verder dat de 'ideale' medewerker er representatief uitziet, respect heeft voor de cliënt, betrouwbaar en integer is en inzet, enthousiasme en doorzettingsvermogen toont. Het werk tijdens de opleiding is met behoud van uitkering (Wajong of Wwb).

Projectleider Cor Berkhout vertelt dat de uitvoerige selectie bedoeld is om een groep bijeen te brengen van mensen die het meeste baat hebben bij het traject, het kunnen volhouden en die zich aan elkaar kunnen optrekken. *'Daarom worden er niet alleen tests afgenomen maar ook gesprekken gevoerd met de potentiële deelnemers, over hun motivatie, achtergrond en toekomstdromen.'* De Woonzorgbrigade is niet louter een werkproject, er is ook aandacht voor ondersteuning en begeleiding: er wordt gewerkt vanuit een Wmo-aanpak.

De projectleider en het ROC bepalen samen met de stage-instellingen uiteindelijk wie in aanmerking komt. De nieuwe medewerkers, oftewel brigadiers, worden tijdens een feestelijk ceremonie geïnstalleerd. Tijdens de laatste ceremonie mochten zij op uitnodiging van de wethouder de grote openingstaart van de Woonzorgbrigade aansnijden. Het samenzijn is bedoeld om de motivatie en betrokkenheid te vergroten, van zowel de brigadiers als de deelnemende organisaties. Ook is er kleding met het logo van de Woonzorgbrigade erop.

De projectleider en stagebegeleider kijken samen naar de mogelijke taken binnen de stage-instellingen (thuiszorg, facilitaire dienstverlening en activiteitenbegeleiding) en bij individuele niet-geïndiceerde hulpvragen van cliënten. Bij dat laatste wordt per deelnemer een takenplan opgesteld. Het kan gaan om verschillende klussen in en om het huis, zoals hulp bij

het schoonmaken of opruimen, boodschappen doen, verzorging van huisdieren, voorlezen, spelletjes doen, wandelen, klusjes in de tuin, hulp bij apparatuur in huis of kleine reparaties. Stichting Mikado (Meldpunt Vrijwillige Thuiszorg/Steunpunt Mantelzorg) of de projectcoördinator zorgen voor de aanmelding van de afnemers van de diensten van de Woonzorgbrigade. Zij kijken of iemands persoonlijke situatie en de gewenste hulp aansluiten bij de werkwijze van de Woonzorgbrigade en zij organiseren de kennismaking om te kijken of het van beide kanten klikt. De Woonzorgbrigade vraagt een onkostenvergoeding van vijf euro per uur, voor minima geldt een gereduceerd tarief (twee euro vijftig per uur).

Naast de stage bij mensen thuis worden ook verschillende andere werkzaamheden geoefend, bijvoorbeeld bij de thuiszorg, de activiteitenbegeleiding of de facilitaire dienst van een verzorgingstehuis. Bij dit soort organisaties zouden de deelnemers na het behalen van het diploma betaald aan de slag kunnen gaan.

Een docent van het ROC A12 verzorgt de lessen en werkt daarbij nauw samen met de stagebegeleiders om theorie en praktijk goed met elkaar te verbinden. Het merendeel van de lessen heeft betrekking op de taken en activiteiten die de brigadiers uitvoeren. Daarnaast krijgen ze Nederlands, rekenen en computervaardigheden. De opleiding duurt elf maanden. Voor elke deelnemer is er individuele begeleiding van ongeveer vier uur per maand, gedurende het gehele traject. Er wordt gewerkt met maximaal twee stagebegeleiders.

Ervaringen van deelnemers

Een van de medewerkers van de tweede editie van de Woonzorgbrigade ging tijdens haar stage wekelijks op bezoek bij een oudere, hulpbehoevende dame. *'Ik ging met haar koffie drinken, maakte een wandeling door het park en naderhand deden we samen een spelletje. Ook liet ik de honden uit.'* Het werk was een aanvulling op haar stage in de huishoudelijke hulp bij een instelling. Ze vertelt dat ze het erg leuk vond, vanwege het sociale aspect *'en omdat ik kon meehelpen om ervoor te zorgen dat de mevrouw thuis kan blijven wonen.'*

De mantelzorger van de betreffende dame was erg tevreden over de medewerker, vooral omdat ze op haar kon rekenen: *'Ze kwam op tijd, belde nooit af en schreef altijd een verslagje.'* De projectleider gaf de mantelzorger vooraf een uitleg over de Woonzorgbrigade en vertelde wat de medewerker wel en niet kan. Tussentijds vond een evaluatie plaats. De financiële bijdrage was voor deze mevrouw geen drempel, *'Ik zou het zo weer doen.'*

Toen de stage ten einde liep, regelde stichting Mikado een vervanger en nu komt er wekelijks een vrijwilliger langs. De medewerker heeft haar diploma gehaald en kreeg een baan aangeboden als verzorgende niveau 1 bij zorgorganisatie ABC-Zorgcomfort. Ze helpt mensen met koken, eten en afwassen. Het is een deeltijdbaan, aanvullend krijgt ze een Wajong-uitkering. En ze heeft toekomstplannen: *'Ik wil graag verder leren, voor het diploma verzorgende 2.'*

Rol van de gemeente

De gemeente Westervoort nam vanaf het begin actief deel aan Woonzorgbrigade De Liemers, maar is niet de initiatiefnemer.

'We konden op een rijdende trein stappen', vertelt een ambtenaar. Er lag al een projectplan en zorgorganisatie Diafaan was bezig om dat uit te werken. Als één van de deelnemende organisaties praat de gemeente mee, en denkt mee welke organisaties stages zouden kunnen aanbieden of een baangarantie kunnen afgeven. Dat gaat namelijk niet vanzelf: zorgorganisaties zijn terughoudend met het afgeven van baangaranties, zeker voor de langere termijn. *'Het is een risico, gezien de grote veranderingen en bezuinigingen in de sector'*, vertelt de projectleider. De gemeente heeft hier wel een sturingsinstrument: in het contract voor de levering van Wmo-ondersteuning kan worden opgenomen dat de opdrachtnemende organisatie mensen met een beperking in dienst neemt.

Toen de tweede editie van de Woonzorgbrigade werd opgezet besloot de gemeente hiervoor 10.000 euro uit te trekken. *'Financiële deelname past in ons lokaal sociaal beleid'*, vertelt de ambtenaar.⁵ Een van de subsidie-eisen is dat de dienstverlening van de Woonzorgbrigade bereikbaar is voor de eigen inwoners met een hulpvraag. Daarmee legt de gemeente een verbinding tussen het werkproject en een belangrijk doel van de Wmo 2015: het ondersteunen van de zelfredzaamheid en participatie van personen met een ondersteuningsvraag. Een tweede subsidie-eis is dat de medewerkers stage kunnen lopen bij de lokale gemeenschapsvoorziening het Kulturhus. Dat raakt een ander doel van de Wmo: het bevorderen van de sociale samenhang en leefbaarheid. Met de stages en het werk in het Kulturhus, dragen de medewerkers van de Woonzorgbrigade (indirect) bij aan de sociale samenhang en aan het versterken van sociale netwerken in de gemeente.

5 Beleidskader Lokaal Sociaal Beleid gemeente Westervoort (deel I - visie).

Opbrengsten en knelpunten

Van de dertien deelnemers van de eerste editie van Woonzorgbrigade De Liemers behaalden er tien uiteindelijk een diploma. Zeven daarvan zijn inmiddels dankzij een baangarantie aan het werk gegaan. Aan de tweede editie begonnen veertien deelnemers en daarvan hebben er een jaar later elf een diploma op zak, waarvan er acht aan het werk zijn middels de baangaranties. Drie deelnemers zijn tussentijds gestopt. Om te voorkomen dat deelnemers vroegtijdig afhaken, is er speciale aandacht voor de sociale omgeving van de deelnemers. De projectcoördinator vertelt dat steun van naasten essentieel is. *‘Als zij zeggen: ‘een opleiding volgen, dat is toch niets voor jou’, dan ontbreekt een belangrijke aanmoediging.’* Om die aanmoediging van begin tot eind te krijgen, werden familieleden in een vroeg stadium bij elkaar gebracht. De deelnemers kookten voor hen en de projectcoördinator gaf uitleg over de werkwijze van de Woonzorgbrigade.

Groepsdynamiek is volgens de coördinator een andere belangrijke succesfactor. Doordat de deelnemers gezamenlijk starten en de groepen klein zijn (maximaal vijftien personen), ontstaat er een groepsgevoel en trekken brigadiers met elkaar op, soms ook naast de opleiding. Zo motiveren een aantal deelnemers van de eerste editie van de Woonzorgbrigade elkaar om samen te gaan sporten. De opbrengst van het traject is dan ook breder dan uitstroom uit een uitkering. *‘De deelnemers doen werkervaring op, leren voor zichzelf op te komen en ontwikkelen sociale vaardigheden’*, vertelt de projectleider Cor Berkhout.

Het meest arbeidsintensieve onderdeel van het traject is het selecteren van geschikte kandidaten. De ambtenaar vertelt dat dit lastig uit te leggen was aan de gemeenteraad: *‘Zij vroegen: we hebben toch een mooi project, en een hele kaartenbak vol werkzoekenden?’* Veel uitkeringsgerechtigden

komen niet in aanmerking, omdat ze onder- of overgekwali-
ceerd zijn. Enerzijds moeten ze voldoende Nederlands kunnen
lezen en schrijven om een opleiding te kunnen doen en om de
opdrachten tijdens de stage te begrijpen en uit te voeren. Ook
moeten ze zelfstandig een adres kunnen vinden in een stad of
dorp. Mensen met een te laag IQ komen daarom niet in
aanmerking. Anderzijds vallen er potentiële kandidaten af
omdat het UWV en de Regionale Sociale Dienst deelname
alleen bekostigen als het om een aanvullende (lees: hogere)
opleiding gaat. Mensen die al eens een diploma mbo niveau 1
of hoger hebben gehaald kunnen daarom vaak niet deelnemen.

Een ander knelpunt is de vraag naar de diensten van de
Woonzorgbrigade. Hoewel de veranderingen in de zorg een
belangrijke aanleiding waren om het project te starten, is de
vraag tot nu toe kleiner dan verwacht. Het project kan nog
niet zonder subsidies. De projectleider vertelt: *'Toen we
begonnen dachten we dat de vraag naar dit type voorzienin-
gen vanwege de vergrijzing en het landelijk beleid snel en veel
zou toenemen. Dat was ook de gedachte van deelnemende
partners. Maar in de praktijk is er een drempel bij mensen om
überhaupt hulp te zoeken.'* De financiële bijdrage is voor
sommige mensen een drempel, of het feit dat een medewer-
ker die nog in opleiding is de diensten verricht.

Toekomst

Op dit moment zijn er geen concrete afspraken voor een
volgende editie van de Woonzorgbrigade. De gemeenten in De
Liemers onderzoeken nog hoe de ondersteuning eruit moet
zien voor de nieuwe groepen uitkeringsgerechtigden vanaf
2015. De Regionale Sociale Dienst heeft de opdracht gekregen
om nieuwe instrumenten te ontwikkelen en om nauw samen te
werken met andere instanties en afdelingen die betrokken zijn

bij de decentralisaties.⁶ De ervaringen met de Woonzorgbrigade leren dat regionale samenwerking en lokaal maatwerk hand in hand kunnen gaan. *‘Om een groep geschikte kandidaten bijeen te brengen was het cruciaal om samen te werken met andere gemeenten, maar we hebben ook onze eigen wensen ingebracht en een lokale kleur aan het project gegeven’*, vertelt de ambtenaar uit Westervoort.

De gemeenten in De Liemers hebben verder besloten om in de eerste anderhalf jaar na de invoering van de Participatiewet het accent te leggen op re-integratie van de bestaande doelgroepen (trede 5 en 6 op de Participatieladder, dat wil zeggen een korte afstand tot de arbeidsmarkt), waarbij prioriteit ligt bij jongeren, ouderen en mensen bij wie de kans hoog is dat re-integratie leidt tot uitstroom naar werk.⁷ Ook hebben de gemeenten afgesproken dat mensen die nu in beschut werken zitten, met een loonwaarde tot 40%, via de Wmo zullen worden geholpen. *‘We gaan binnen de Wmo op zoek naar een zinvolle manier van dagbesteding’*, vertelt de ambtenaar. Het project Woonzorgbrigade richt zich echter op een groep uitkeringsgerechtigden hier precies tussenin: mensen met een grote, maar niet onoverbrugbare afstand tot de arbeidsmarkt.

Door het landelijke beleid (Wmo 2015, versoering Awbz) is de verwachting dat de vraag naar laagdrempelige ondersteuning stijgt. Mensen die beperkingen ervaren worden immers steeds meer aangesproken op hun eigen verantwoordelijkheid en dienen eerst zelf passende ondersteuning te organiseren. De diensten van de Woonzorgbrigade kunnen in die behoefte voorzien, zeker na een verbreding van de dienstverlening, waarop nieuwe projectplannen zijn gericht.

6 Beleidsdocument Participatiewet. Regionale Sociale Dienst De Liemers, september 2014, p. 5.

7 Beleidsdocument Participatiewet. Regionale Sociale Dienst De Liemers, september 2014, p. 6.

Die plannen moeten echter wel concurreren met een soortgelijk initiatief in de Liemers: de serviceteams. Het doel van dat initiatief is om langdurig werklozen zinvolle maatschappelijke arbeid te laten verrichten en tegelijkertijd werkervaring te laten opdoen, waardoor ze gemakkelijker naar een reguliere baan doorstromen. Inmiddels zijn er surveillerende serviceteams, reparatiekringen en een team dienstverlening die bestaan uit uitkeringsgerechtigden die sociaal zwakkeren helpen bij klussen in en rond de woning.

Het grote verschil met de Woonzorgbrigade is dat de medewerkers van de serviceteams geen opleiding volgen, zij doen louter werkervaring op. *‘Er kan dus een combinatie worden gemaakt tussen de twee varianten, waarbij deelname aan een serviceteam voorliggend is aan deelname aan de Woonzorgbrigade’*, vertelt de ambtenaar van de gemeente Westervoort. Ook de projectcoördinator ziet de meerwaarde van een dergelijke combinatie. Het zou goed passen bij de gedachte achter de drie decentralisaties, dat er verbindingen moeten worden gelegd in het beleid voor verschillende doelgroepen.

4 *Alkmaar: Scoren met Jongeren*

Bij het in 2010 opgezette project Scoren met Jongeren doet een jongere (met een Wajong- of Wwb-uitkering) werkervaring op bij een sportvereniging in de regio Alkmaar. Door vrijwilligerswerk bij sportverenigingen kunnen jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt nieuwe kennis en extra vaardigheden opdoen. Ze werken maximaal een jaar bij een sportvereniging in Alkmaar, waarna ze kunnen uitstromen naar vast vrijwilligerswerk, een opleiding, re-integratietraject of een baan.

Het project was eerst alleen bedoeld voor Wajongers, maar enige tijd na de start besloot John van den Oord (projectleider en werkzaam bij MEE) de doelgroep uit te breiden naar alle jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt, om *'Wajongeren niet voor de zoveelste keer een afzonderlijke groep te maken waar iets voor geregeld moet worden.'* Mensen uit het zogenoemde granieten bestand van de gemeente met een uitkering, horen daar dus ook bij. *'Bij MEE werken we vanuit de inclusiegedachte, iedereen kan meedoen. Vanuit die gedachte hebben we deze werkervaringsplekken gecreëerd. En sport wordt als middel gebruikt om mensen te activeren.'*

De jongere werkt twaalf tot zestien uur per week bij de (amateur-)sportclub, hierbij ondersteund door een begeleider/mentor van de sportvereniging. Deze mentor maakt de kandidaat wegwijs bij de club en zorgt voor een goed inwerkplan. De participatiecoach van MEE Noordwest-Holland ondersteunt de deelnemers en de mentoren van de clubs. Hij is voor vragen en advies beschikbaar en bezoekt de deelne-

mende clubs tweewekelijks. Dat zijn inmiddels twaalf amateursportclubs, veelal voetbalverenigingen, maar ook de Alkmaarse hockey- en tennisverenigingen doen mee.

De werkzaamheden worden aangepast aan de mogelijkheden en talenten van de jongere. In elk geval vallen daaronder bar- en keukenwerk, administratief werk, schoonmaken, magazijnbeheer, groenonderhoud en evenementen ondersteunen. Als een jongere aangeeft daarnaast aanvullende werkzaamheden te willen doen, zoals websitebeheer, en daar zijn mogelijkheden toe, wordt dat in samenspraak met de participatiecoach en mentor van de club opgezet. Jaarlijks participeren vijftien jongeren in het project, veelal in de leeftijd van 20 tot 30 jaar.

Aanleiding en initiatiefnemers

Het project is gestart vanuit de gedachte dat deze jongeren het op eigen kracht niet redden op de arbeidsmarkt. Projectleider John van den Oord legt uit: *‘Dat geldt ook voor UWV, die kent de eigen klanten soms niet goed. De nieuwe instroom wordt redelijk goed opgepakt, de schoolverlaters bijvoorbeeld. Maar de oude groep, die al lange tijd een Wajong-uitkering ontvangt, is slecht zichtbaar. Met dit project wilde we een andere weg ingaan: we zorgen ervoor dat er plekken zijn bij de sportclubs, en we vragen aan jongeren of ze stappen willen zetten richting de arbeidsmarkt.’*

Bij de stichting MEE kreeg de projectleider veel vragen van jongeren over de combinatie werken en leren. Het aanbod was ontoereikend. De projectleider sprak met een aantal voetbalclubs: *‘Ik begon heel kleinschalig. Om de mogelijkheden van het project te vergroten, werd een aanvullende subsidie bij Instituut GAK aangevraagd. Ook het innovatiefonds ‘Vrienden van MEE’ sprong bij.’* Het project is een initiatief van MEE

Noordwest-Holland, PrO-Werk (een vereniging van praktijk-scholen en een leerwerkplaats) en het UWV WERKbedrijf. Ook voetbalclub AZ committeert zich aan het project en stelt jaarlijks kaarten voor wedstrijden beschikbaar voor de deelnemers en hun mentoren.

De loonwaarde speelt in dit project nog niet zo'n belangrijke rol. Het gaat vooral om Wajongers die worden geplaatst bij sportverenigingen, jongeren op trede drie en vier van de participatieladder. *'Veel klanten die Wajong aanvroegen, kwamen terecht bij een vorm van dagverblijf en dagcentra, en de mensen die iets meer in de mars hadden kregen een indicatie voor sociale werkvoorzieningen'*, vertelt Van den Oord. Dat was niet tot ieders tevredenheid: *'Vanuit onze inclusiegedachte vinden we: natuurlijk moet er een vangnet zijn, maar zo gewoon mogelijk. Dat gat hebben wij opgevuld, onder andere met dit project.'*

Aanvankelijk richtte de projectleider zich met Scoren met Jongeren op de participatie van Wajongers. De doelgroep verbreedde hij tot alle jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt. *'Bij sommige mensen vraag ik me af waarom ze ooit een Wajong-uitkering hebben gekregen, en bij anderen vraag ik me af waarom ze ooit een gewone uitkering hebben gekregen (en geen Wajong). Daarom gaan wij uit van de mogelijkheden, en we proberen mensen individueel bij te staan om stappen te zetten.'* Bij Scoren met Jongeren is er geen scheiding tussen Wajong en Wwb, wat goed aansluit bij de uitgangspunten van de Participatiewet.

Het draagvlak onder sportclubs om op deze manier Wajongers op te nemen, bleek groot. *'Veel clubs verwelkomen graag een extra set handjes. Dat leidde ertoe dat ik soms meer dan voldoende plekken had, terwijl er nog geen jongeren aangemeld waren. De voetbalverenigingen hadden het helemaal tot in het bestuur geregeld en vroegen me waar de jongeren bleven. De ene jongere wil met websites aan de slag,*

de andere wil horeca-ervaring opdoen. Ook ik moet handelen vanuit de vraag en niet vanuit het aanbod, dat is wat ik daarvan heb opgestoken.'

Financiering & werkwijze

Met het project Scoren met Jongeren voert MEE voor het UWV sociale activering voor Wajongers uit. De arbeidsdeskundige van het UWV is daarbij betrokken en geeft toestemming voor deelname. De participatiecoach vanuit MEE begeleidt de deelnemer gedurende het jaar. Na het jaar stromen de jongeren uit met een gedegen advies over de werkervaring die ze hebben opgedaan. In sommige gevallen is vrijwilligerswerk op dat moment het doel, andere jongeren stromen uit naar een ander traject of een vaste baan. Regionale media berichten afgelopen zomer over een deelnemer die een contract kreeg aangeboden bij Miko Koffie, na zijn traject bij de Alkmaarse Hockeyclub.⁸

Nu de gemeente Alkmaar Scoren met Jongeren sinds de zomer van 2014 ondersteunt via het programma Vitale Sportverenigingen, kan het project tot in 2015 doorgaan. Het subsidiebedrag is € 24.000,- voor één jaar, op basis van vijftien deelnemers. De overige bekostiging komt vanuit MEE, met de gemeente als opdrachtgever. Per deelnemer zijn er maximaal 36 uren mee gemoeid, dus dat betekent 36 x de integrale kostprijs van MEE (€ 75,-).

8 <http://www.alkmaarcentraal.nl/nieuws/gemeente-alkmaar/7755-eerste-deelnemer-aan-scoren-met-jongeren-tekent-arbeidsovereenkomst>

Deelnemer

Gert-Jan (21) doet sinds september vrijwilligerswerk bij de Alkmaarse Hockeyclub AMHC. Na zijn onvoltooide mbo-opleiding en slechte ervaringen bij zijn stagebedrijf, wist Gert-Jan even niet wat hij wilde en wat hij kon. 'Tijdens mijn stage ervoer ik een zware werkdruk. Mijn begeleiders zaten me op de huid, dat werkte niet.' Bij MEE start volgend jaar het programma Supporters voor Supporters⁹, waarbij jongeren vier maanden lang twee dagen per week werkervaring opdoen bij een bedrijf dat lid is van de businessclub AZ. Omdat het pas volgend jaar start, besloten Gert-Jan en zijn participatiecoach van MEE dat het een goed idee is om alvast werkervaring op te doen bij Scoren met Jongeren. 'Zo kan ik alvast de vaardigheden opdoen die me straks helpen bij Supporters voor Supporters, en ben ik niet weer maanden niets aan het doen.'

De werkzaamheden bevallen Gert-Jan. 'Ik sta achter de bar, houd de velden schoon, trek lijnen op de velden, neem eten en drinken aan. De hoeveelheid werk die er nodig is op zo'n club verbaasde me wel. Ik kom al zolang op sportclubs, en je denkt dat alles automatisch draait. Maar er is altijd wel iets te doen.' De werkdruk die hij tijdens zijn stage voelde, is hier niet aan de orde. 'Er zijn wel veel werkzaamheden, maar de sfeer is heel anders.' Gert-Jan voert vrijwel dezelfde werkzaamheden uit als de andere vrijwilligers. In het weekend is er een werkgroep jongeren, waar studenten uit de buurt met een bijbaan bij de club deel van uitmaken. Gert-Jan behoort daar sinds kort ook toe. Hij doet graag iets extra's, de vereiste zestien uur per week overtreft hij ruimschoots.

9 <http://www.meenwh.nl/supvoorsup>

Als Gert-Jan straks ook het programma Supporters voor Supporters goed doorlopen heeft, hoopt hij in de sportjournalistiek te belanden. Misschien kan hij binnen dat programma straks al erva-ring opdoen bij een redactie. Een baan als sportjournalist is zijn grote droom.

Mentor AMHC

Eens in de twee weken neemt de mentor vanuit de AMHC Gert-Jan apart. Ze bespreken dan hoe het gaat, waar hij tegenaan loopt en wat beter kan. Zijn mentor is tevreden: 'Hij wil graag, dat merk je aan alles. Bij Gert-Jan is het zaak zijn enthousiasme in goede banen te leiden. Dat lukt met heldere afspraken, en de jongeren vertrouwen geven. Zo hoef ik niet direct hun hele voorgeschiedenis te weten, tenzij het in de werkzaamheden belemmert (zoals autisme bijvoorbeeld). Ook reken ik ze niet snel af op fouten. In zo'n sfeer van vertrouwen gedijen de jongeren goed.'

Bij de Alkmaarse hockeyclub begeleidt dezelfde mentor de deelnemende jongeren nu al twee jaar. Hij heeft één keer meegemaakt dat het niet werkte. Het gedrag van de jongere lag daaraan ten grondslag. De mentor vindt dat het project ervoor zorgt dat jongeren werken aan hun discipline. 'Het geeft ze vertrouwen in het eigen kunnen, en dat ze het kunnen redden in de maatschappij. Deelname aan Scoren met Jongeren verbetert het zelfbeeld, en door ze verantwoordelijkheden te geven, ontwikkelen ze verantwoordelijkheidsgevoel.'

Rol van de gemeente

De gemeente onderzoekt op dit moment hoe de ondersteuning aan de groep jonggehandicapten eruit moet zien. De jongeren melden zich aan het jongerenloket, en de gemeente is in gesprek met vindplaatsen als het onderwijs, zodat er geen gat valt in de overgangperiode na school. Alkmaar voert geen doelgroepenbeleid.

Scoren met Jongeren is in 2010 ontwikkeld als Scoren met Wajongeren, destijds met een focus op jonggehandicapten. In 2014 startte de gemeente Alkmaar met Alkmaar Sportstad een onderzoek naar vitale sportverenigingen en de maatschappelijke rol van sportverenigingen. Het is de ambitie van Alkmaar Sportstad om nieuwe verbindingen te leggen tussen zorg- en welzijnsaanbieders, organisaties in arbeid, sportverenigingen en ondernemingen en overheid om gezamenlijk sport in te zetten voor de aanpak van maatschappelijke vraagstukken. De gemeente heeft de sportverenigingen gevraagd actief mee te denken over projecten, gericht op de drie decentralisaties. In dat kader heeft het project Scoren met Jongeren als een van de vijf pilots een doorstart gemaakt, en is het opgenomen in de aanpak Vitale Sportverenigingen.

De gemeente ondersteunt het project enerzijds financieel, en levert anderzijds via de klantmanager mensen met een uitkering aan die kunnen deelnemen aan het project. De gemeente ziet sportverenigingen als de plaats om ook maatschappelijke effecten te bereiken. De gemeente heeft daarin een faciliterende rol, aldus Wytze van der Veen, projectleider Participatie bij de gemeente Alkmaar. Of het project in de toekomst financiële ondersteuning krijgt vanuit het Participatiebudget is nog niet duidelijk.

De gemeente Alkmaar ondersteunt het initiatief voor één jaar. Dan wordt opnieuw bekeken of Scoren met Jongeren onderdeel zal uitmaken van de ondersteuning. De drie gemeenten Heerhugowaard, Alkmaar en Langedijk geven samen de nieuwe interregionale sociale dienst 'ISD HAL' vorm,

en worden verantwoordelijk voor de uitvoering van de Participatiewet. De invoering van deze wet betekent dat gemeenten onder andere verantwoordelijk worden voor de jonggehandicapten met arbeidsvermogen. *‘Dat betekent dat we met name aansluiting zoeken met het voortgezet speciaal onderwijs en praktijkonderwijs, om het gemeentelijk aanbod aan te laten sluiten bij de specifieke positie van deze groep. Projecten als Scoren met Jongeren kunnen daaraan ondersteunend en aanvullend werken, en voor klantmanagers een extra instrument zijn. Vooral in de voorbereidende fase, als het gaat om het opdoen van werkervaring bijvoorbeeld’*, besluit de ambtenaar uit Alkmaar.

Wmo & Participatiewet

Met ingang van 2015 vallen jonggehandicapten die zich melden onder verantwoordelijkheid van gemeenten. De jonggehandicapten met arbeidsvermogen zullen onder de Participatiewet begeleiding vinden, jonggehandicapten met een laag arbeidsvermogen vinden ondersteuning vanuit de Wmo. Gemeenten zijn sinds de invoering van de Wmo in 2007 verantwoordelijk voor vrijwilligersbeleid in de gemeente (voorheen prestatieveld 4). En daarmee kunnen zij de kennis die zij hebben opgedaan, inzetten bij de participatie van jonggehandicapten. Specifiek voor dit project gaat het om de kennis van inzet van vrijwilligers bij sportclubs. Niet alle vrijwilligers betekenen ‘probleemloos’ extra handjes. Soms is begeleiding en ondersteuning nodig. Het project Scoren met Jongeren zorgt ervoor dat jongeren deze begeleiding krijgen, zodat het voor de vrijwilliger een leerzame ervaring is die haar/hem voorbereidt op een vervolgtraject. Voor de sportclub is het eveneens een ervaring die iets oplevert, en niet alleen een tijdsinvestering (in de vorm van extra begeleiding) vraagt.

De leiding van het project Scoren met Jongeren besloot enige tijd na aanvang de doelgroep van het project te verbreden door ook Wwb'ers te laten deelnemen. Ook hiervan kunnen gemeenten leren: deze twee groepen vertonen grote gelijkenissen en de participatie van deze groepen kan gemengd plaatsvinden. Beide groepen bestaan uit mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. In projecten met als doel deze afstand te verkleinen, kunnen deze groepen gezamenlijk deelnemen. Ga uit van mogelijkheden en sta deelnemers individueel bij om de afstand tot de arbeidsmarkt te verkleinen.

Toekomst

De gemeente Alkmaar ziet sport in de toekomst een prominente rol vervullen vanuit de drie transities. Het gaat niet alleen om het doel in de vorm van plezier en ontspanning, maar juist om de kracht van sport als middel om maatschappelijke ontwikkelingen te ondersteunen en verstevigen. Sport kan een krachtig instrument zijn bij de verbinding met bijvoorbeeld het onderwijs, de uitvoering van de Wmo en de Participatiewet. 'Om deze mogelijkheid te benutten heeft de gemeente sport tot prioriteit gemaakt in het coalitieakkoord', schreef wethouder Sport Peter de Baat in 2012 in de Toekomstvisie Sport Alkmaar.¹⁰

Bij MEE Noordwest-Holland, die het project ontwikkelde en opzette, ziet John van den Oord de toekomst positief: *'Het is ook bij de gemeente steeds beter bekend dat dit een kwetsbare groep is, die extra aandacht behoeft. MEE gaat intensiever samenwerken met de gemeente. Het is tegelijkertijd*

¹⁰ http://www.alkmaar.nl/gemeente/webcms/site/gemeente/project/files/p_70570.pdf

spannend, want de MEE-budgetten worden ook overgeheveld naar de gemeente. Daar worden vervolgens projecten als dit mee gefinancierd.'

De projectleider zegt zichzelf soms grappend de gemeente te noemen. Door Scoren met Jongeren en andere projecten waartoe hij het initiatief nam, wordt MEE nauw betrokken bij het opzetten en vormgeven van de Sociale Dienst. Ook krijgt hij het verzoek de projecten op te zetten in omliggende gemeenten. *'We gaan verder onder De Werkwinkel, en we hebben de ambitie uitgesproken om in 2015 en 2016 tweehonderd werkervaringsplekken¹¹ te creëren, in allerlei sectoren.'*

De Wajongers die reeds bekend zijn bij het UWV, blijven onder verantwoordelijkheid van het UWV. Voor hen is de invoering van de Participatiewet aanvankelijk niet van invloed. De 'nieuwe' jongeren met een arbeidshandicap, vallen wel onder verantwoordelijkheid van de gemeenten. Voor hen kunnen gemeenten trajecten bij MEE inkopen. Door de subsidie van Vitale Sportverenigingen kan extra capaciteit ingezet worden, aldus de projectleider. *'Hier in Alkmaar loopt het goed, maar ook in andere gemeenten staan de besturen onder politieke druk omdat er iets moet gebeuren met deze groep. En wij kunnen deze mensen beter oppakken dan ze maar te laten sneeuwschuiven of onkruid wieden. Je hebt het over mensen die het zonder extra moeite en aandacht niet redden.'*

11 <http://www.meenwh.nl/werkwinkel>

5 *Enschede: Van klimopbanen naar participatiebanen*

In de periode 2010-2014 werkte de gemeente Enschede met 'klimopbanen' voor mensen met een Wwb-uitkering¹². Klimopbanen waren bedoeld voor mensen met en zonder beperkingen, met een afstand tot de arbeidsmarkt. Mensen die niet direct plaatsbaar waren, maar die wel in meer of mindere mate perspectief hadden op betaalde arbeid. Ze waren dus niet uitsluitend voor de groep met een Wajong-problematiek, maar er hebben wel mensen met een arbeidsbeperking, ook jongeren, aan de klimopbanen meegedaan. In deze casebeschrijving bespreken we eerst de opzet van deze klimopbanen. Met ingang van 1 januari 2015 heeft de gemeente Enschede de klimopbanen omgevormd naar 'participatieplaatsen'. Deze omvorming staat toegelicht in de laatste paragraaf 'Toekomst'.

Het doel van de klimopbanen is mensen in de bijstand maatschappelijk actief te laten zijn, op een manier die bijdraagt aan de Enschede samenleving. Mensen in een klimopbaan ('klimoppers') gaan aan de slag bij bedrijven of bij maatschappelijke organisaties als een sportclub of een culturele vereniging.

-
- 12 Uitvoeringsprogramma Enschedese arbeidsmarktaanpak 2015 'Meedoen op de arbeidsmarkt'. Gemeente Enschede. December 2014.
Brief aan de instellingen met als onderwerp 'Voorgenomen wijziging Klimopbanen'. Gemeente Enschede. 14 november 2014.
Persbericht 'Zoveel mogelijk Enschedeërs in een betaalde baan'. Gemeente Enschede. 14 november 2014.

De klimopbaan is een ‘additionele’ baan. De klimopbanen worden ingezet voor taken waar in de samenleving wel behoefte aan is, maar die economisch niet (meer) rendabel of regulier niet meer betaalbaar zijn. Denk bijvoorbeeld aan een koffiedame bij activiteiten voor ouderen, het uitvoeren van onderhoud en klussen bij een sportvereniging of het ondersteunen van leraren op een basisschool bij allerlei activiteiten.

Door het additionele karakter van de banen ligt er minder druk om volledig productief te zijn en krijgt de klimopper de mogelijkheid om werknemersvaardigheden te ontwikkelen en meer zelfvertrouwen te krijgen. Door hun inzet voor maatschappelijke organisaties dragen klimoppers bij aan de kwaliteit van het verenigingsleven en de sociale cohesie in de wijken. De klimopbanen worden onder meer gecreëerd op het terrein van welzijn, sport, leefbaarheid en veiligheid.

Een klimopbaan kan een opstap zijn naar betaald werk. In de afgelopen jaren hadden per jaar 1.000 personen een klimopbaan. Hiervan hadden zo’n 600 mensen kans op (volledige of gedeeltelijke) uitstroom naar betaald werk en was van 400 mensen bij de start van de klimopbaan al duidelijk dat uitstroom uit de uitkering waarschijnlijk niet haalbaar was. Voor hen was maatschappelijke activering en uitstroom naar vrijwilligerswerk haalbaar. Een klimopbaan duurt in de praktijk maximaal één jaar. Gemiddeld stroomde de afgelopen jaren 28 procent van de mensen met een klimopbaan geheel of gedeeltelijk uit de uitkering uit.

Werkwijze en financiën

De gemeente Enschede roept mensen met een Wwb-uitkering op voor een klimopbanenmarkt. Tijdens deze bijeenkomst legt de gemeente het doel van de klimopbanen uit en licht toe

welke klimopbanen er zijn. Ook vertellen huidige klimoppers over hun ervaringen. Daarna bespreekt een participatiecoach van de gemeente met de werkzoekenden hun keuze voor een klimopbaan. In 2011 gebeurde dit in individuele gesprekken. Vanaf 2012 is de gemeente overgegaan op groepsgesprekken. Op deze manier kan de gemeente meer werkzoekenden per keer bemiddelen naar een klimopbaan. Ook draagt het groepsproces bij aan de motivatie van de werkzoekenden, zo ervaart de gemeente. Klimoppers kunnen naast hun klimopbaan scholing volgen bij het ROC en het AOC van Twente, als dit hun kansen op betaald werk vergroot. Het ROC van Twente geeft hierover informatie tijdens de klimopbanenmarkt.

De afdeling Werk & Inkomen van de gemeente Enschede onderhoudt contacten met werkgevers die een klimopbaan zouden kunnen creëren. Hiernaast heeft de gemeente vanuit haar subsidiebeleid goede contacten met maatschappelijke organisaties in de stad. Bedrijven en maatschappelijke organisaties die een klimopbaan creëren ontvangen geen financiële vergoeding. Klimoppers ontvangen een maandelijkse premie van de gemeente Enschede bovenop hun uitkering. Deze premie bedraagt € 25 per maand bij een klimopbaan van minimaal tien tot maximaal twintig uur per week en € 50,- voor een klimopbaan van meer dan twintig uur per week. De gemeente Enschede betaalt deze premies, en de scholing die klimoppers eventueel volgen, uit het re-integratiebudget.

Meerwaarde

De gemeente Enschede stelt dat de klimoppers hun waarde voor de verenigingen in Enschede inmiddels duidelijk hebben bewezen: *‘Toen we in 2010 startten met de klimopbanen was er weerstand bij maatschappelijke organisaties en verenigingen. Ze stonden niet te springen om een plek te creëren voor*

een klimopper. Nu zeggen veel verenigingen dat ze niet zonder klimoppers kunnen. Het is positief dat de klimoppers hun meerwaarde zichtbaar weten te maken voor het verenigingsleven en zo een bijdrage leveren aan de sociale cohesie in Enschede.'

Maar voor klimoppers zelf en voor de aanbieders van de banen is het wel eens verwarrend. Klimoppers ervaren een klimopbaan als een echte baan die kan leiden naar betaald werk, maar dat hoeft niet. De opbrengst van de klimopbaan kan ook puur bestaan uit het maatschappelijk actief worden en de uitstroom naar vrijwilligerswerk. Deze dubbele doelstelling bracht onduidelijkheid en verschil in verwachtingen met zich mee. De gemeente en een medewerker van UWV: *'Op het moment dat de klimopbaan afloopt, ervaren klimoppers het vaak als degradatie als tegen hen gezegd wordt 'je mag wel blijven als vrijwilliger'. De brede doelgroep van de klimopbanen in hun huidige vorm maakt het ook voor maatschappelijke organisaties en werkgevers onduidelijk welk niveau zij mogen verwachten van een klimopper.'*

Ervaring van deelnemers

De Voetbalvereniging Rigtersbleek is gelegen in de Enschedese achterstandswijk Twekkelerveld. De club wil een maatschappelijk actieve club zijn die naast voetbal ook een bijdrage levert aan de sociale kwaliteit van de wijk. *‘Voetbal en het verenigingsleven als bindmiddel voor de maatschappij’*, zo omschrijft voorzitter van VV Rigtersbleek dit. De club heeft zo’n twintig klimoppers in dienst. Ze houden het terrein en de gebouwen schoon en werken in de eigen wasserij en de kantine. De kantine doet ook dienst als eetcafé voor de wijk. Iedereen kan er voor vier euro komen eten en klimoppers kunnen er hun kook- en bedieningskunsten ontwikkelen. De beste, meest gemotiveerde krachten krijgen een opleiding, voor bijvoorbeeld administratie of de horeca. De clubmanager vertelt: *‘Goed voorbeeld doet hopelijk volgen. Maar denk niet dat het altijd makkelijk is. Sommige klimoppers hebben veel problemen. Denk aan verslavingszorg, reclassering, schuldhulpverlening, we zien het allemaal voorbij komen. Opklimmen is voor velen te hoog gegrepen; je mag blij zijn als ze weer zin in het leven krijgen.’*

Dat laatste geldt zeker voor klimopper Thomas. Thomas (48) werkte het grootste deel van zijn leven als kozijnenmonteur, werd ontslagen en kreeg later een herseninfarct. Verlamd aan de rechterkant van zijn lichaam, revalideerde hij op eigen kracht. Toch bleef bewegen lange tijd heel moeilijk. Sinds twee jaar heeft hij een klimopbaan bij Rigtersbleek. Hij houdt het terrein schoon en helpt mee met kantinedienst. Voor Thomas is het werk een uitkomst: *‘Vroeger was ik een workaholic; ik werkte soms wel tachtig uur in de week. Opeens kon ik niks meer doen en dat viel me heel zwaar. Nu ben ik weer bezig, lekker buiten en met mensen om me heen. Ik voel me een stuk vitaler. Sinds ik hier ben, heb ik weer zin in het leven!’*

(Sprank, juni 2013)

Toekomst

Met ingang van 1 januari 2015 werkt de gemeente Enschede met een omgevormde variant van de klimopbanen: ‘participatieplaatsen’. Die zullen ook openstaan voor nieuwe voorheen-Wajongers die bij de gemeente aankloppen. De gemeente Enschede heeft de ambitie om 600 mensen per jaar te plaatsen in een participatieplaats. Dit aantal is gelijk aan het aantal mensen dat voorheen een klimopbaan had met een kans op (volledige of gedeeltelijke) uitstroom naar betaalde arbeid.

De nieuwe participatieplaatsen worden ingezet voor mensen met een uitkering die zonder ondersteuning niet aan het werk zullen komen, maar die met ondersteuning mogelijk wel kans hebben op betaald werk. De participatieplaats dient bij voorkeur gerealiseerd te worden op een plek waar kansen zijn op betaald werk. Andere plaatsen komen in aanmerking als ze geschikt zijn om de werknemersvaardigheden van de persoon op het gewenste niveau te brengen en te houden. Op het moment dat dit niveau is bereikt, start de uitplaatsing van de werkzoekenden naar meer kansrijke plekken voor het verkrijgen van betaald werk. Maatschappelijke organisaties zijn voor de gemeente Enschede aantrekkelijker als plek om een participatieplaats te realiseren naarmate ze meer bijdragen aan de doorstroom van werkzoekenden richting betaald werk, bijvoorbeeld door gebruik te maken van hun relatienetwerken en businessclubs.

Dit is dus een ander model dan de klimopbanen. De middelen die de gemeente Enschede beschikbaar heeft voor re-integratie van werkzoekenden nemen af. Het huidige college wil deze middelen nog duidelijker inzetten voor arbeidsmarktinstrumenten gericht op de uitstroom naar betaald werk voor alle burgers die straks vanuit de Participatiewet een uitkering ontvangen. De naamsverandering naar ‘participatieplaats’ geeft de accentverschuiving naar

betaald werk weer. Met de nieuwe participatieplaatsen streeft de gemeente Enschede naar een uitstroom uit de uitkering van ten minste 40 procent. Dit is hoger dan de behaalde uitstroom uit de klimopbanen. Immers, voor de participatieplaatsen worden uitsluitend deelnemers geselecteerd die (met ondersteuning) kans maken op betaald werk.

De gemeente Enschede maakt hierbij geen onderscheid tussen doelgroepen. Jongeren met een arbeidsbeperking en een resterend arbeidsvermogen die straks instromen in de Participatiewet kunnen ook in aanmerking komen voor een participatieplaats, mits zij passen binnen de doelgroep. Op basis van gesprekken die de gemeente heeft gevoerd met de vso- en pro-scholen in Enschede en omgeving schat de gemeente in dat er ongeveer 170 jongeren per jaar vanuit de scholen zullen instromen in de Participatiewet.

Maatschappelijke inzet gevraagd

Voor mensen met een uitkering op grond van de Participatiewet die ook met een participatieplaats binnen twee jaar geen kans maken op betaald werk, heeft de gemeente motivatiegesprekken in petto. De gemeente wil hen motiveren om zich maatschappelijk in te zetten. Dit kan via mantelzorg of vrijwilligerswerk. De gemeente: *‘Mensen krijgen de mogelijkheid om eerst zelf een geschikte invulling te vinden, bijvoorbeeld met zorg aan een naaste of vrijwilligerswerk bij een vereniging of club waar zij affiniteit mee hebben.’* Als mensen wel gemotiveerd zijn maar geen geschikte plek kunnen vinden, biedt de gemeente ondersteuning vanuit de centrale afdeling Werk & Inkomen.

In eerste instantie wilde de gemeente deze ondersteuning via de wijkteams laten plaatsvinden. De gedachte hierachter was dat het wijkteam goed kan overzien aan welke inzet in de

wijk het meeste behoefte is. In 2015 zal de ondersteuning echter (nog) niet via het wijkteam lopen. De reden hiervoor is dat de caseload van de negen wijkteams in Enschede hiermee te groot zou worden. Er is te weinig capaciteit bij de wijkteams om deze hele doelgroep te bedienen. In totaal gaat het in Enschede om ongeveer 3.500 inwoners. De wijkteams richten zich (voorlopig) uitsluitend op wijkbewoners die te maken hebben met (ernstige) problemen op meerdere levens-terreinen. Dit zijn ongeveer 1.000 personen.

De Enschedese vrijwilligerscentrale Vrijwilligers053 speelt ook een rol in het koppelen van mensen met een uitkering aan een geschikte plek voor vrijwilligerswerk. De vrijwilligerscentrale heeft het overzicht over alle openstaande vrijwilligersvacatures in Enschede. Vrijwilligers053 ontvangt subsidie van de gemeente en heeft als centrale taak het stimuleren van vrijwilligerswerk in Enschede door vraag en aanbod bij elkaar te brengen.

Als iemand niet gemotiveerd is, heeft de gemeente vanuit haar vastgestelde beleid de mogelijkheid om een maatschappelijke tegenprestatie te verplichten. De gemeente ziet deze mogelijkheid als 'stok achter de deur' en hoopt hiervan in de praktijk zo min mogelijk gebruik te hoeven maken. Op individuele basis kan de gemeente overigens afzien van de plicht van een maatschappelijke tegenprestatie. Bijvoorbeeld wanneer iemand in therapie is en er geen ruimte is voor maatschappelijke inzet.

Vrijwilligerswerk

Het vrijwilligerswerk dat mensen met een uitkering doen kan heel divers zijn, maar dient in elk geval een bijdrage te leveren aan de sociale kwaliteit van de stad. Een adviseur van de gemeente vertelt: *'We zien dat steeds meer verenigingen*

de verbinding zoeken met de wijk. Bijvoorbeeld door 's avonds in hun kantine tegen een klein prijsje een daghap te serveren voor eenzame mensen in de wijk die zo samen kunnen eten, ook als zij een kleine beurs hebben. Of door iemand uit de wijk die niet betaald kan werken te laten meehelpen achter de bar van de sportclub. Het mes snijdt aan twee kanten: de club kan extra handen altijd goed gebruiken en de wijkbewoner doet sociale contacten op en wordt gewaardeerd voor zijn/haar inzet. In een stad als Enschede is er altijd behoefte aan mensen die willen meewerken aan de veelheid aan maatschappelijke activiteiten en klussen die te doen zijn dichtbij in de eigen wijk, of in een centrale voorziening voor de hele stad (bijvoorbeeld voedselbank). De gemeente hecht er daarom belang aan dat het vrijwilligerswerk van deze groep mensen in de uitkering aansluit bij de behoeften van de maatschappij.'

6 *Lessen van eerdere initiatieven*

In de voorgaande hoofdstukken bespraken we drie initiatieven die voor de activering van jongeren met een beperking (de participatie) een verbinding maken met Wmo-werkterreinen. Deze projecten richten zich op jongeren met een arbeidsbeperking en een afstand tot de arbeidsmarkt. Zij worden op maat ingezet voor de realisatie van Wmo-doelstellingen: participatie in de brede zin van het woord.

Het gaat om verschillende doelstellingen. In de Woonzorgbrigade doen jongeren werkervaring op door hulp te verlenen aan mensen met een beperking. Daarmee dragen ze bij aan de Wmo-doelstelling om ouderen en andere kwetsbaren langer thuis te laten wonen.¹³ De werkzaamheden die jongeren in Alkmaar uitvoeren voor sportverenigingen sluiten aan bij het vrijwilligersbeleid waar gemeenten volgens de Wmo verantwoordelijk voor zijn. In Enschede is er duidelijk een verbinding met een derde doelstelling uit de Wmo: het vergroten van sociale cohesie in wijken en buurten.¹⁴ De gemeente creëerde de klimopbanen en zoekt naar vrijwilli-

13 Doelstelling 2 in de Wmo 2015: 'Ondersteunen van de zelfredzaamheid en de participatie van personen met een beperking of met chronische psychische of psychosociale problemen zoveel mogelijk in de eigen leefomgeving.'

14 Doelstelling 1 in de Wmo 2015: 'Bevorderen van de sociale samenhang, de mantelzorg en vrijwilligerswerk, de toegankelijkheid van voorzieningen, diensten en ruimten voor mensen met een beperking, de veiligheid en leefbaarheid in de gemeente, alsmede voorkomen en bestrijden van huiselijk geweld.'

gerswerk bij lokale maatschappelijke organisaties, op het terrein van welzijn, sport, leefbaarheid en veiligheid.

Les 1: Bepaal de doelstelling(en): wat is participatie?

In de Wmo betekent participatie iets anders dan in de Participatiewet. In de Wmo betekent participatie ‘deelnemen aan het maatschappelijke verkeer’.¹⁵ In de Participatiewet heet dat ‘sociale activering’ en is participatie in principe arbeidsparticipatie.¹⁶ Een Wmo-wethouder kan tevreden zijn als mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt zich inzetten voor de (lokale) gemeenschap, maar zijn collega met de portefeuille werk en inkomen zal mogelijk voorwaarden aan die inzet stellen: als het kan, moet het een opstap zijn naar betaalde arbeid.

In de casussen valt op dat de ambtenaren die erbij betrokken zijn ofwel uit het domein werk en inkomen komen, ofwel uit het domein van zorg en welzijn. Die keuze kan voordelig zijn bij de opstart van een project: minder afstemming, een eenduidige visie op participatie. De aard van de projecten (op het grensvlak van twee wetten) en de integraliteit die de Rijksoverheid met de decentralisatieoperatie beoogt, vragen om een andere aanpak. Een gemeente zal juist voor de start van een project of initiatief de discussie moeten voeren over de (nieuwe) betekenis van het participatiebegrip.

15 Wmo 2015, § Begripsbepalingen, artikel 1.1.1.

16 Participatiewet, artikel 6 - Definities in verband met arbeidsinschakeling.

Les 2: Ontschotten en afstemmen op de groep deelnemers

Jongeren met een beperking zijn de afgelopen jaren in verschillende uitkeringsstromen opgenomen: de Wwb, de Wsw en de Wajong. De door ons besproken initiatieven laten zien dat je vanuit één gemeenschappelijke gedachte aan hun toekomst kunt werken. De Participatiewet is ingevoerd om de 'schotten' tussen wetten en doelgroepen te laten verdwijnen. Er is nu één regeling voor mensen die vanwege een beperking een opstap naar de arbeidsmarkt nodig hebben.

De samenvoeging biedt kansen om succesvolle projecten voor de verschillende doelgroepen te combineren en vermindert in theorie de bureaucratie en regeldruk. Alle drie de initiatieven richten zich op mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Hoe oud ze zijn en uit welke wet hun uitkering wordt betaald, maakt volgens de projectcoördinatoren niet uit. Een brede doelgroep maakt het mogelijk om voldoende deelnemers te vinden, de Sociale Dienst en het UWV trekken daarin samen op. Tegelijkertijd kampen jongeren met een beperking met zeer verschillende soorten problematiek: het maakt wel uit of de beperking lichamelijk of psychisch is en of het een verstandelijke beperking en/of gedragsproblematiek betreft.

In de casussen tref je verschillende selectieprincipes aan: opleiding, verdiencapaciteit en gedeelde gedragsproblematiek. Deze selectie dient vooral om doelgerichte begeleiding (op weg naar werk) mogelijk te maken. De casussen leren ons daarmee dat een enigszins homogene, niet al te grote groep deelnemers het beste werkt.

Les 3: Maak gebruik van Wmo-expertise om arbeidsparticipatie te vergroten

Door participatie voor jongeren met een beperking te organiseren rondom maatschappelijke thema's zijn de projecten waardevol voor de Wmo-doelstellingen, maar het werkt ook andersom. In de drie casussen wordt expertise uit het zorg- en welzijnsdomein ingezet om de jongeren te begeleiden. Er is begeleiding vanuit een zorginstelling (Woonzorgbrigades), Stichting MEE (Scoren met Jongeren) of het vrijwilligerswerk (klimopbanen).

Omdat sociale vaardigheden, discipline en verantwoordelijkheidsbesef cruciaal zijn voor een duurzame arbeidsparticipatie (al dan niet betaald), besteden de coaches in het bijzonder aandacht aan sociale vaardigheden. Zoals de projectcoördinator van de Woonzorgbrigade het stelt: 'We werken vanuit een Wmo-aanpak.' Begeleiding van de deelnemers gebeurt in groepsverband, om ervaringen te kunnen uitwisselen en van elkaar te leren. De jongeren die in Alkmaar aan de slag gaan bij een sportvereniging krijgen begeleiding van mentoren. De gemeente gebruikt haar ervaring met vrijwilligersbeleid om de vrijwilligers te faciliteren en te ondersteunen. Door de aandacht voor sociale vaardigheden zijn de projecten meer dan werkprojecten: de deelnemers doen ervaringen op en leren vaardigheden die ook waardevol zijn in het dagelijks leven.

Les 4: Sluit aan bij lokale omstandigheden, partnerschappen en preferenties

Voor welke verbinding(en) met de Wmo wordt gekozen, is afhankelijk van de lokale omstandigheden, partnerschappen en preferenties van de betrokken partijen. Bij het opstarten

van een initiatief om de participatie van jonggehandicapten te vergroten, helpt het om kennis te nemen van reeds lopende initiatieven elders. Maar voor de werkbaarheid van een initiatief is het cruciaal om deze kennis te vertalen naar de lokale situatie.

De drie bestudeerde initiatieven zijn niet uniek in hun opzet. Er zijn vele sportverenigingen waar jongeren werkervaring kunnen opdoen en er zijn meer voorbeelden van leerwerkplekken in de zorg, maar de uitwerking van de initiatieven is wel uniek. De casus van de Woonzorgbrigade laat zien dat het zelfs binnen een regionaal project mogelijk is om een lokale kleur aan een initiatief te geven. Er zijn in Gelderland drie zorgbrigades, ieder met haar eigen werkwijze en partners. Het hangt af van de specifieke behoeften en omstandigheden welke organisaties erbij betrokken zijn, hoe de begeleiding is georganiseerd en voor welke doelgroepen de participatieplaatsen zijn bedoeld.

Les 5: Wees duidelijk tegenover de doelgroep en de deelnemende organisaties en regel nazorg

Het moet voor de jongeren die meedoen aan een project duidelijk zijn wat de status is van hun werkzaamheden bij een organisatie en wat de doelstelling is. De jongeren uit de casus Alkmaar ervaren hun deelname aan het project namelijk vaak als betaalde arbeid: ze moeten erheen, ze zijn er trots op en ze doen aan teambuilding.

Heldere communicatie vooraf en tijdens het project stuurt de verwachtingen van jongeren bij en voorkomt dat zij gedemotiveerd raken omdat het anders loopt dan ze hoopten. Ook de deelnemende organisaties moeten precies weten wat de doelstelling van het project is. Participatie zal immers niet voor iedereen hetzelfde betekenen (zie les 3). In alle drie

projecten is het de bedoeling dat de deelnemers (na een jaar) doorstromen, maar het beoogde vervolg verschilt. De initiatieven in Gelderland en Enschede zijn in de eerste plaats bedoeld als opstap naar betaalde arbeid. In Alkmaar is het doel breder geformuleerd: opstap naar een betaalde baan, een volgend (opleidings)traject of vast vrijwilligerswerk.

Nazorg is belangrijk, wat een deelnemer ook gaat doen na afronding van een traject: een nieuw traject ingaan, een opleiding volgen of vrijwilligerswerk of betaalde arbeid verrichten. Tijdens het traject is er een intensieve band opgebouwd tussen deelnemer en begeleider of mentor. Die vertrouwensband is veel waard, juist tijdens de overgang naar een nieuwe dagbesteding, en kan niet meteen worden opgebouwd met iemand anders. Juist wie de toekomst van deze jongeren serieus wil nemen kan beter denken in trajecten dan in projecten.

Les 6: Organiseer goede coördinatie

Bij de drie initiatieven zijn verschillende organisaties betrokken, zowel publieke als private. De organisaties hebben een maatschappelijke betrokkenheid en willen hun expertise en middelen voor deze jongeren inzetten. De deelnemende organisaties hebben echter ook verschillende wensen en belangen.

Een belangrijke drijfveer voor gemeentelijke sociale diensten (en het UWV) om zich aan te sluiten bij een (werkervarings)project is dat het voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt de kans op betaalde arbeid vergroot. Dat betekent immers uitstroom uit hun bestand van werkzoekenden. De deelnemende organisaties die jongeren een 'werkomgeving' bieden, krijgen extra menskracht. Voor hen is de uitstroom dus veel minder een prikkel. Zij zullen een jongere

die naar tevredenheid in een project participeert liever langer behouden.

De drie casussen laten zien dat verschillen in visies en belangen geen beletsel zijn voor succesvolle samenwerking. Deze vereist wel heldere coördinatie en afstemming over de rollen en verantwoordelijkheden van de deelnemende organisaties.

Het vermogen om relevante partijen bij elkaar te brengen en hun inzet op elkaar af te stemmen heet sociaal ondernemerschap (*social entrepreneurship*). Goede ondernemers zijn persoonlijk gemotiveerd om een verandering te realiseren, bezitten de sociale vaardigheden om relevante partijen tot een productieve samenwerking te brengen en zien mogelijkheden om hun verschillende belangen en routines op elkaar af te stemmen. Zulk sociaal ondernemerschap is te herkennen in het werk van de projectcoördinator van de Woonzorgbrigades en de projectleider van Scoren met Jongeren.

Les 7: Veranker een project in de politiek-bestuurlijke omgeving

Een project dat afhankelijk is van een of enkele personen, is kwetsbaar. Want wat blijft ervan over als bij de enthousiaste aanjagers het vuur dooft? Veel werkervaringsprojecten hebben een tijdelijk karakter, ze zijn afhankelijk van subsidiegelden en de steun van ambassadeurs. Van de initiatieven die bij ons bekend waren, zijn er een aantal weer gestopt. Een flexibele inrichting van werkervaringsprojecten heeft voordelen, zoals het snel kunnen inspelen op een veranderende arbeidsmarkt, maar het gevaar van een projectcarrousel dreigt. Dat is zonde van de opgebouwde expertise.

Om nieuwe initiatieven een structurele basis te geven, is het noodzakelijk ze te verankeren in de bestuurlijke en

politieke omgeving (zie Van der Veer, 2013). Bij de Klimopbanen in Enschede is dat relatief eenvoudig: het banenproject is een initiatief van de gemeente. De twee andere casussen zijn kleinschaliger en afhankelijk van subsidies. Dat vraagt om een flexibele opstelling en de bereidheid om een initiatief aan te passen aan (nieuwe) beleidsprioriteiten. Zo profileert Scoren met Jongeren zich als een project passend bij de sportvisie van de gemeente en voegt de Woonzorgbrigade de lokale gemeenschapsvoorziening het Kulturhus als nieuwe stageplaats toe, een wens van de subsidieverstrekende gemeente.

Les 8: Sluit aan bij behoeften, creëer 'additionele' activiteiten

Werkervaringsprojecten voor jonggehandicapten passen bij een maatschappelijk streven naar een inclusieve samenleving, waarin iedereen die wil en kan werken aan de slag kan, met of zonder beperking (Bolsenbroek en Van Houten, 2010). Het aanbieden van werkervaringsplaatsen past ook bij de doelstelling van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Tegelijkertijd staan organisaties voor andere grote opgaven. Bedrijven moeten anticiperen op de veranderende economie, demografie en arbeidsmarkt. Maatschappelijke organisaties en verenigingen zien zich geconfronteerd met bezuinigingen en kortingen op subsidies. Het is niet genoeg dat een ondernemer of bestuurder interesse heeft om werkervaringsplaatsen aan te bieden, vanuit een persoonlijke motivatie of als onderdeel van 'maatschappelijk verantwoord ondernemen'. Een project moet zowel effectief als doelmatig zijn.

Dat vereist een goede inventarisatie van de vraag: waar hebben bedrijven en maatschappelijke organisaties in de regio behoefte aan? Wie van hen is bereid om jongeren met een

bepanking een plaats te geven? De initiatiefnemers van een werkervaringsproject beginnen een selectie- en begeleidings-traject vaak met als startpunt de mogelijkheden en interesses van een jongere. Het gevolg is dat vraag en aanbod niet op elkaar aansluiten. De projectleider van Scoren met Jongeren vertelt dat hij *'soms meer dan voldoende plekken had, terwijl er nog geen jongeren aangemeld waren. De voetbalverenigingen [...] vroegen me waar de jongeren bleven.'* De projectleider heeft hieruit geleerd om te handelen vanuit de vraag, niet vanuit het aanbod.

In de drie initiatieven die we hier hebben uitgelicht, wordt de extra menskracht ingezet voor diensten waar wel behoefte aan is, maar die economisch niet (meer) rendabel zijn of die niet langer een taak van de overheid zijn. Voorbeelden zijn het onderhoud en klussen bij verenigingen en sociale activiteiten. Hiervoor hebben de professionele thuiszorg en wijkverpleging vaak geen tijd. Dat het om 'additionele' activiteiten gaat, is ook een weerwoord op de kritiek van arbeidsverdringing

7 *Tot besluit*

In dit essay hebben we bekeken op welke manieren de verbinding tussen Wmo en Participatiewet voor 18-plussers met een beperking tot stand kan komen. De vraag was welke lessen gemeenten kunnen leren uit eerdere initiatieven voor voorheen-Wajongers, initiatieven die jongeren met een beperking een taak geven in het sociale domein. Die lessen staan in de gedetailleerde casebeschrijvingen en in het vorige hoofdstuk. In hoofdstuk 2 hebben we de concrete mogelijkheden genoemd die gemeenten hebben om met de nieuwe instroom 18-plussers met een beperking toe te werken naar een meer inclusieve samenleving. Gemeenten vervullen verschillende belangrijke rollen: als werkgever, uitvoerder van de Participatiewet (werk en inkomen), opdrachtgever en als aanbesteder van taken in het sociale domein. Zij spelen ook een grote rol bij het wegnemen van de praktische belemmeringen in beleid en uitvoering. Hieronder beschrijven we wat zij kunnen doen.

Breng de kennis over jongeren met een handicap bij elkaar

De kennis over de voorheen-Wajongers en wat zij nodig hebben op het gebied van arbeid, dagbesteding en maatschappelijke participatie, is nu nog verspreid. Deze is te vinden bij SW-bedrijven, zorgorganisaties, scholen/ROC's, UWV, MEE, jobcoaches, cliënten- en patiëntenorganisaties, en - niet in de

laatste plaats - de talloze werkgevers die al met Wajongers werken. Het is aan gemeenten om deze kennis bij elkaar te brengen als ze iets voor deze nieuwe groep jongeren met een (arbeids)beperking willen doen. De gemeenten kunnen de zorg-arbeidketen niet alleen organiseren, maar zullen dit moeten doen in samenwerking met de andere partners. Het is belangrijk dat cliënten en (potentiële) werkgevers of werkgeversorganisaties meedenken bij het vinden van oplossingen en betrokken worden bij de beleidskeuzes. De vertegenwoordigers van de verschillende cliënten dienen hoe dan ook goed in beeld te zijn bij de gemeente en de gemeenteraad. En ze dienen goed geïnformeerd te worden over de keuzes die de gemeente gaat maken.

Daarnaast hebben gemeenten een actieve rol bij het ontwikkelen van instrumenten en methoden om goede praktijken onder de aandacht te brengen. Zo ontwikkelde de gemeente Enschede Werkpact, een keurmerk voor bedrijven die zich onderscheiden door sociaal ondernemerschap. Om in aanmerking te komen voor dit keurmerk dienen werkgevers aantoonbaar bij te dragen aan duurzame oplossingen voor werkzoekenden. Dit moet blijken uit het aantal geplaatste kandidaten vanuit de gemeentelijke doelgroep.

Schakelen tussen wijk en regio

Een specifiek aandachtspunt is dat de aanpak van arbeidsparticipatie steeds meer naar de regio wordt opgeschaald. De sociale partners en de gemeenten zijn actief in 35 werkbedrijven, waar ze onder meer mensen met een arbeidsbeperking aan de slag helpen bij reguliere werkgevers of via beschut werk. De dagbestedingspraktijken lijken zich echter richting wijkniveau te verplaatsen. Gericht overleg met mogelijke partners en het afstemmen van kennis en mogelijkheden is van

cruciaal belang. Als de gemeente proactief is als schakelpunt tussen wijk en de arbeidsregio dan valt er winst te behalen, inhoudelijk en financieel.

Zelf het goede voorbeeld geven

De gemeenten zijn zelf een belangrijke werkgever voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Als zij mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in dienst nemen, maakt dat de gemeente geloofwaardig in haar boodschap naar andere reguliere werkgevers. Ze laten dan zien dat een inclusieve arbeidsmarkt werkt.¹⁷ Om dit verder te concretiseren, kunnen gemeenten in hun eigen werkzaamheden kijken wat er met jobcarving in de gemeentelijke diensten (in relatie tot de Wmo) te bereiken is. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld jongeren een werkervaringsplaats bieden in de eigen organisatie. Een stage of jobcarving in de front- of backoffice van het Wmo-loket of de wijkteams zijn ook mogelijkheden (Mulder, 2014**). Als gemeenten zelf schoolverlaters met een verminderde loonwaarde in dienst nemen ondersteunt dat hun rol als bemiddelaar in het reguliere werkgeversveld.

In veel arbeidsregio's is er een actief afstemmingsoverleg tussen alle belangrijke spelers rond deze groep jongeren (bestaande uit onder meer scholen, jobcoach-organisaties, zorgorganisaties, MEE, werkgevers en UWV). Het UWV was tot 2015 de spil en aanjager in het geheel, maar sinds januari 2015 is de gemeente daar als aanjager bijgekomen voor een belangrijke (nieuwe) doelgroep. De sociale dienst of de dienst Werk en Inkomen van gemeenten zullen dus taken van het UWV gaan overnemen voor de nieuwe instroom. In onderzoek

17 De overheid (dus ook gemeenten) hebben in het Sociaal Akkoord toegezegd in totaal 25.000 van de 125.000 extra banen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt te zullen leveren.

in zes arbeidsregio's voor UWV (Noordhuizen en Stavenuiter, 2015) blijkt dat ze dit nog niet of nauwelijks doen. Gemeenten blijken afwachtend. Wij raden gemeenten aan om met een eigen inbreng zo veel mogelijk bij de bestaande netwerken aan te sluiten.

Literatuur en relevante documentatie

Baay, P., & Schipper, M. (2014). *School2Work rapportage moeilijk lerenden. Arbeidsmarktsituatie moeilijk lerende deelnemers en alumni*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Bolsenbroek, A., & Houten, D. van (2010). *Werken aan een inclusieve samenleving. Goede praktijken*. Amsterdam: Uitgeverij Boom Nelissen.

Bosch, L., Ritzen, W., & Xanten, H. van (2013). *Vernieuwing in arbeidsmatige dagbesteding. Voorbereid op de transitie AWBZ-Wmo*. Utrecht: Vilans.

Davelaar, M. (2005). *Aan de slag in de rafelrand. Werk en activering voor daklozen en verslaafden*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Edzes, A. J. E. (2010). *Werk en bijstand. Arbeidsmarkt strategieën van gemeenten*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Helden, W. J. van, Tuzgol-Broekhoven, A. J. H., Govers, E. J. E., & Beer, S. (2014). *Oog voor mensen met een arbeidsbeperking*. Den Haag: de Nationale Ombudsman.

Holwerda, A., Brouwer, S., Boer, M. R. de, Klink, J. J. L. van der, & Groothoff, J. W. (2012). *Wat werkt bij Wajongers? Voorspellers voor het vinden en behouden van werk in de Wajongpopulatie*. Groningen: Universitair Medisch Centrum Groningen.

Lammerts, R. & Stavenuiter, M. (2010). *Wajongers op de werkvloer. Inpassing en acceptatie van jonggehandicapten in bedrijven*. Den Haag: RWI.

Lammerts, R. & Stavenuiter, M. (2005). *Jonggehandicapten aan de slag. Knelpunten en good practices bij de overgang school - werk van Wajonggerechtigden*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Mallee, L. (2013). *Gevolgen Participatiewet voor burgers. Notitie*. Amsterdam: Regioplan.

Mulders, H. (2014). 'Werk voor mensen met beperking is te regelen'. gepubliceerd in oktober 2014 op www.gemeente.nu.

Mulders, H. (2014). *Geschikt werk voor geschikte mensen*. UWV Kennisverslag: arbeidsmarkt en arbeidsparticipatie.

Mulders, H. (2014). 'Investeren in duurzaam werken voor mensen met een arbeidsbeperking' in *Sociaal Bestek* (oktober-nummer).

Nijhuis, F., & Mulders, H. (2011) 'Inclusief herontwerp van werkprocessen' in *Aan de slag* 1 /2 (februari) 2011. Themanummer over de onderkant van de arbeidsmarkt'.

Putters, K. (2014). *Rijk geschakeerd. Op weg naar de participatiesamenleving*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Stavenuiter, M., Klein, M. van der & Bulsink, D. (2014). *De waarde van werk. Samenwerking sociale werkvoorziening en zorg*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. Wmo Essay 17.

Stavenuiter, M., Dekker, F. & Klein, M. van der (2012). *Werkt participatie naar vermogen? Drukke op het kruispunt Wmo en Wwb*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. Wmo Essay 10.

Stavenuiter, M., Dekker, F. & Klein, M. van der (2011). *Kansen voor het kruispunt Wmo-Wwb. Tien overwegingen bij een gecombineerd participatiebeleid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. Wmo Instrument 02.

Stavenuiter, M. & Klein, M. van der (2010). *Op het kruispunt van twee wetten. Gemeentelijk samenhang van Wmo en Wwb*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. Wmo Essay 5.

UWV: Kernegegevens Wajong: feiten en cijfers 2013.
http://www.uwv.nl/overuwv/Images/Feiten_en_cijfers_over_de_Wajong_20130718.pdf

Veen, K. van de, & Koning, P. de (2014). 'Leerschool op het gras; minder kandidaten', 23 september 2014 in *NRC Handelsblad*.

Veer, J. van der (2013). 'Spelenderwijs 'ontschotten'. Het experiment als basis voor integraal beleid', in: H. Bosselaar & G. Vonk (red.) *Bouwplaats lokale verzorgingsstaat. Wetenschappelijke reflecties op de decentralisaties in de sociale zekerheid en zorg* (pp. 33-46), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Verlaan, J. (2014). *Regio Amsterdam wil school om jonggehandicapten op te leiden voor banen in de zorg*. Gepubliceerd in december 2012 in *NRC Handelsblad*.

Weel, I. (2014). *Regio stelt teleur, geen baan voor arbeidsgehandicapten*. Gepubliceerd in september 2014 in *Trouw*.

Wevers, J. (2014). *Tafeldekken + post halen = nieuwe baan*. Gepubliceerd in mei 2014 in *NRC Handelsblad*.

Wieman, D. (2013). '*All inclusive*' is geen luxe maar noodzaak. Gepubliceerd in oktober 2013 in *AD Visie*.

Wieman, D. (2014). *Wie zijn het? En wat werkt?* Gepubliceerd in augustus 2013 in *AD Visie*.

Woude, S. van der (2014). *Het verschil maken - arbeidsperspectief voor jongeren met beperkingen*. Nijmegen: Gemeente Nijmegen.

Zwinkels, W. S. (2011). *Verwachte effecten overheveling Wajong naar gemeenten*. Leiden: Epsilon Research.

Colofon

Deze publicatie komt uit binnen het VWS programma De sociale gemeente, gericht op het versterken van de bestuurskracht van gemeenten op het sociale domein. Onderdeel van dit programma zijn de kennisdatabank en de vraaggestuurde kennis op maat. Zie hiervoor onze website www.wmotogo.nl.

Opdrachtgever	Ministerie van VWS Programma De sociale gemeente/Wmo to go
Auteurs	Dr. M. van der Klein Dr. M.M.J. Stavenuiter Drs. B. Noordhuizen A. Verleun, MSc Dr. J.C.V. van der Veer
Redactie	Prof. dr. J.C.J. Boutellier Drs. T. Nederland
Omslag Uitgave	Ontwerppartners, Breda Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website.

ISBN 978-90-5830-677-7

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2015. Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

Essay

Jongeren hebben de toekomst, ook jongeren met beperkingen. Zij moeten ruimte krijgen op de arbeidsmarkt en mee kunnen doen in de samenleving. De verbindingen tussen de Wmo en de Participatiewet kunnen daarbij helpen en gemeenten kunnen die verbindingen maken. Het Verwey-Jonker Instituut en het kennisplatform Lokaal15 zijn op zoek gegaan naar goede voorbeelden in het sociale domein van werk, ondersteuning en zorg. Deze publicatie is ter inspiratie van gemeenten, werkgevers, vrijwilligersorganisaties en alle anderen die de voorheen Wajongers een toekomst willen geven.

www.wmotogo.nl

www.verwey-jonker.nl

